

Avarkori temető nyomai Hódmezővásárhely-Cinkuson.

A hódmezővásárhelyi határnak a várostól egyik legtávolabb eső keleti részén van az úgynevezett Cinkus. A nagy kiterjedésű „Puszta“ egy részének neve ez. Itt, az Aradi út közelében, a cinkusi dűlőn, Puszta 351. szám alatt van Bulla Lajos kisbirtokos tanya.

A tanya mögött, — attól északra kb. 20 méternyire — homokbányászás céljából gödröt ástak. A gödörben hanyatt fekvő, kinyújtóztatott csontvázra találtak, amelynek semmiféle melléklete nem volt.

Ezen leletnek bejelentése után kezdtük meg az ásatást 1939 augusztus 11-én.

Az előbbi gödör mellett meghúzott próbaárok két sírt adott.

Az 1. sír a ház északkeleti sarkától északra 15, keletre 8 méterre volt. Irányítása ÉÉNY-DDK, Mélysége 138 cm. Földjéből római kori cserepek kerültek elő. A sírban hanyatfekvő, fejfelé ÉÉNY-nak fektetett, nyújtott csontváz volt, melynek hossza 155 cm. Feje és bal lába feldűltnak látszott. A lábakon keresztben ismeretlen állat csontja feküdt. Az egyetlen sírmelléklet agyagorsókarika volt, a bal combcsont felső részén, belül, amelynek magassága 24, legnagyobb átmérője 35 mm. Jól iszapolt. Vöröses-szürke.

2. sír. A tanya ÉK-i sarkától É-ra 13.30, K-re 11.60 m-re feküdt. Irányítása ÉÉNY-DDK, Mélysége 138 cm. Hanyatfekvő, nyújtott csontváz helyezkedett el benne, fejfelé ÉÉNY-nak irányítva. Hossza 139 cm. A lábknál állat (csirke-) csontok voltak. A medencéből négyszögletes vascsat került elő, nagyon oxidált állapotban. Hossza 32, szélessége 27 mm. A sír földjében a

csontváz fölött kb. 20 cm-re kis kocka alakú tégladarabok voltak.

A másik árkot a tanyaépület homlokzata előtt ástuk. Ebben három sírt találtunk (3., 4., 7. sírok).

3. sír. A 3. sír az épület északnyugati sarkától délre 37.60, nyugatra 12.60 méterre volt. Egy nagy kiterjedésű, római kori anyagot tartalmazó gödör fenekén feküdt. Irányítása DNY-EK (D-től NY felé 50° eltérés). Egy részével a gödörön kívül feküdt. Mélysége 200 cm. Hanyatfekvő, nyújtott női csontváz helyezkedett el benne, kinyújtott karokkal, fejfelé délnyugatnak fektetve. A jobb alsó lábszár alsó harmadában, kívül, kihajló peremű, lapított fenekű, fületlen, hosszúkás edény (1. kép: 1.) volt. Az edény legnagyobb öblösödése a felső harmadban van. Falai a fenéktől felfelé lassan szélesednek ki. A száj alatt és a legnagyobb öblösödésen három, hullámvonalakból álló, dísz halad körbe. Az edény iszapolása szemcsés, égetése elég jó. Színe fekete. Magassága 11.5, szájának átmérője 8, fenekének átmérője 4, legnagyobb öblösödése 9 cm.

A keresztcsont felső végénél hengeres csont-tűtartó feküdt. Hossza 8 cm. Átmérője egyik nyitott végénél 11, másikonál 8 mm. Felületét körbe haladó bevágások díszítik. Mindkét vége nyitott.

A balkéz végénél egy kerek és egy félholdalakú ólom (ón) lap feküdt. Alatta a vége felé hegyesedő, erősen oxidált, 8 cm hosszú, nyélnyúlványos vaskés foglalt helyet.

A medence körül egy hosszúkás, négyszögletes, világoskék, és egy diny-nyemagformájú, sötétkék pasztagyöngy volt.

A gödör, amelybe a sírt belevágták, nagyjából ellipszisformájú. Nagy tengelye 260, kis tengelye 180 cm. Római-kori cserepek és egy obszidiándarab került ki belőle.

4. sír. Az épület északnyugati sarkától nyugatra 37.40, délre 3.10 m-re helyezkedett el. Mélysége 112 cm. Irányítása délkelet-északnyugat (É-től Ny-ra 60° eltéréssel). A nyújtott gyermekesontváz hanyatt feküdt, kinyújtott karokkal, fejjel északnyugatnak. A csontváz hossza 92 cm.

A lábak végénél egyenesperemű, lapított fenekű, fületlen, fordított esonkakúpformájú edény volt. A fenéktől felfelé öt széles és mély bevágódás halad körbe (1. kép: 2.). Az edény iszapolása és égetése elég jó. Színe szürkés-fekete. Magassága 7, szájátmérője 11, fenékátmérője 5 cm. Állatsont volt benne. A jobb felső karesontnál belül bronzfűlbevaló darabjai feküdtek. A jobb könyöktől befelé dinnyemagformájú paszta-gyöngy került elő.

A tanya mögött meghúzott árok meghosszabbítása újabb két sírt adott (5. és 6. sír). Az 5. sír a ház északkeleti sarkától északra 14.60 m-re feküdt. Irányítása nyugat-északnyugat—kelet-délkelet (északtól nyugat felé 70° eltéréssel). Mélysége 152 cm. A csontváz nyújtott és fejjel északnyugatnak van fordítva. Hanyatt fekszik. Fejét jobbra csavarták. A lábakat meggörbítették. A kezeket kinyújtották. A két állkapocs között idegen csontdarab volt. A csontváz hossza 164 cm. A jobb alsó karesonton kívül, a vége felé keskenyedő vaskés töredéke volt, erősen oxidált állapotban. A kés hegye és nyélnyulványának nagy része hiányzik. A töredék hossza 12 cm. A medence bal oldalán ovális bronzcsat feküdt, vaspecekkel. Legnagyobb hossza 3.5, legnagyobb szélessége 2.5 cm.

6. sír. A ház északkeleti sarkától

északra 15.30, keletre 0.80 m-re volt. Mélysége 188 cm. Irányítása északnyugat-délkelet (északtól nyugat felé 50° eltéréssel). A hanyattfekvő, nyújtott csontváz hossza 150 cm. Fejjel északnyugatnak feküdt. Feje balra fordult. Jobb keze kinyújtva feküdt, bal alsókarja a medence felé hajlik. A sírból semmiféle melléklet nem került elő. Felette néhány római-kori edénytöredék volt.

7. sír. A 7. sír a ház északkeleti sarkától nyugatra 26.30, délre 16.20 m-re feküdt. Mélysége 125 cm. Irányítása nyugat-északnyugat—kelet-délkelet (északtól nyugatra 70° eltéréssel). A hanyattfekvő, nyújtott csontváz hossza 160 cm. A bal keze nyújtott, a jobb alsókar kissé behajlik. A feje jobbra fordul. A jobb felső lábszár belső részén erősen oxidált vaskés darabjai feküdtek. A meglévő darabok együttes hossza 15 cm. A lábak végénél csirkesontok voltak.

Közvetlenül a Bulla-tanya mellett, az Aradi-út felé, Puszta 352. szám alatt Kocsordi Németh István tanyáján, a tanyaépülettől keletre, szántás közben két őrlőkö és hullámvonalakkal díszített edénytöredékek kerültek elő, melyek azonban nagyrészt veszendőbe mentek. Minthogy a Bulla-féle földön megtalált temető valószínűleg erre folytatódott, aug. 18-án próbaásatásba kezdtünk.

A tanyától keletre ásott árokban öt sír (8., 9., 10., 11., 12.) helyezkedett el.

8. sír. A csirkeól délkeleti sarkától északra 34.10, keletre 19.10 m-re volt. Mélysége 48 cm. A nyújtott csontváz hanyatt feküdt, feje jobbra fordult. Bal karja nyújtott, jobb alsó karja visszahajlik. A csontváz hossza 86 cm. Irányítása É-D. A fej észak felé volt. Csupán egy jellegtelen cserépdarab volt a mell felett, de ez aligha tartozik hozzá.

9. sír. Közvetlenül a csontváz alatt — a föld felszínétől 58 cm mélyen — jobb oldalán fekvő, 155 cm-ről 130 cm-re zsugorított csontváz volt. Irányítása északnyugat-délkelet (északtól nyugatra 10° eltéréssel). Melléklete nem volt.

10–11. sír. A csirkeól előbbi sarkától északra 33.80, keletre 20.20 méternyire helyezkedett el. Kettős sír volt. Az erősen zsugorított csontvázak arccal egymással szemben feküdtek úgy, hogy koponyáik csaknem összeér-

mell alatt volt. A nyakat annyira elcsavarták, hogy a koponya nyugat felé néz és az állon fekszik. Az alsó lábcsárák hiányosak. A csontváz hossza 123 cm. Melléklete nem volt.

A — minden valószínűség szerint — nagykiterjedésű temető eddig feltárt részének a chronológiai helyzetét megállapítani könnyű. A temető sírjai leletekben ugyan nagyon szegények, de a csekély számban előkerült leletek egy része határozottan utal a korra.

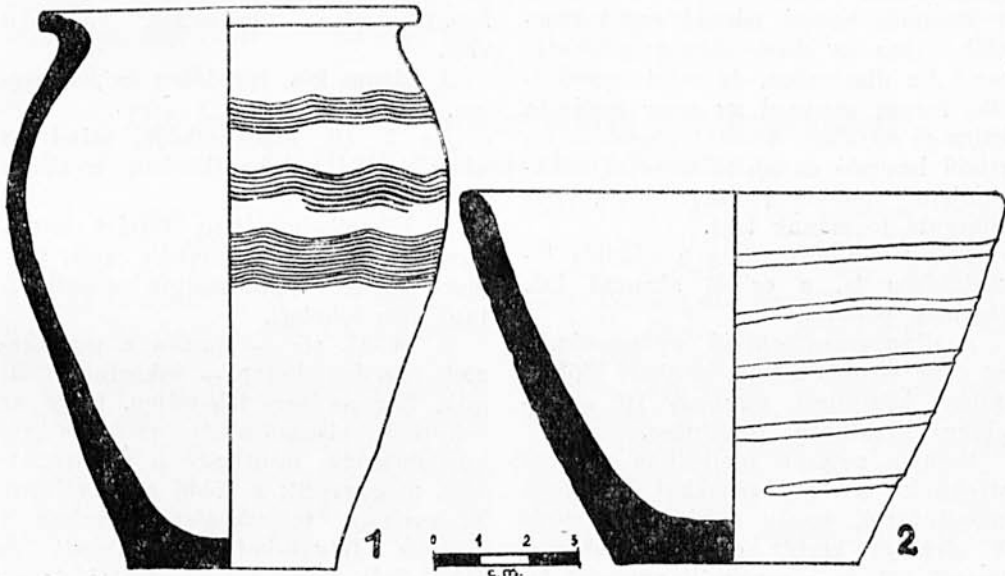

Abb. 1. kép.

tek. A zsugorítás igen nagyfokú: 140 cm-ről 89 cm-re. Irányításuk északnyugat-délkelet. (Északtól nyugat felé 20° eltéréssel). A sír mélysége 46 cm. Melléklete nem volt.

12. sír. A csirkeóltól északra 21.10, keletre 27.30 méterre feküdt. Mélysége 77 cm. Irányítása északnyugat-délkelet (északtól nyugatra 10° eltéréssel). Hason fekvő, nyújtott csontváz volt benne. Lábaik keresztbe tették, bal alsó karját visszahajlították, jobb keze a

Az eddig feltárt 12 sírből mindössze két edény került elő. Ezeknek formája és díszítése nem annyira jellegzetes, hogy ezen az alapon valamilyen egészen közlelről meghatározott időpontba lehetne őket tenni. A római és az avarkorba egyformán beoszthatnánk őket, ha egyéb sírmellékletek és analógiák nem jönnének segítségünkre.

A 3. sír edényét a vele együtt előkerült csonttütartó, dinnyemagformájú

gyöngy és az alábbiakban említendő analógiák alapján határozottan az avarkorba helyezhetjük.

Hasonló példányt ismerünk Cece-Csillagpusztáról,¹ a győri temető 727. és 823., valamint a kiskőrösi temető 3. sírjából.² Ezek alapján a VIII. század második felére tehető.

A 4. sírból előkerült edényt a vele együtt talált dinnyemagformájú gyöngy miatt szintén az avarkorba kell beosztanunk. Ez azonban jóval ritkább forma.

Hasonló típusú edényt említ Horváth Tibor az előbb idézett munkájában.³ Ez díszítetlen, és mint egyedülálló forma szerepel az avar kerámia jellemző darabjai között.⁴ Durvább kivitelű hasonló darab is szerepel munkájában,⁵ amelyet a római időkig visszanyúló formának tart.

Teljesen analóg, még a díszítés tekintetében is, a czikói sírmező 525. sírjának edénye.⁶

A dinnyemagformájú gyöngyöknek az avar sírokban való gyakori előfordulása közismert, úgyhogy itt analógiákra hivatkozni fölösleges.

Szintén gyakori melléklete az avar síroknak a bevágásokkal díszített csonttűtartó, amely a cinkusi temető 3. sírjából került elő. A kiskőrösi temető 133. és a cece-esillagpusztai te-

mető 11. sírjából teljesen hasonló példányokat ismerünk.⁷ De a Szegedi Városi Múzeum is sok csonttűtartót őriz.

A 2. sír csatjához analóg leletek előfordultak a dunapentelei avar temető 10.⁸ és a jutasi avar temető 1.⁹ sírjában.

Az 5. sírnak vaspecekkel ellátott ovális bronzesatja a germán csatokkal mutat kapcsolatot. A kiszombori germán temetőben sok ilyen típusú esat van. Ezek közül hivatkozunk a 43., 87. és 300., valamint 306. és 106. sírok¹⁰ bronzesatjaira, melyeknek vaspecke volt.

A három kés, töredékes és jellegtelen.

Az 1. sír orsókarikája, mind az avar-, mind a rómaikorbán gyakran előfordul.

A Németh-tanyában feltárt mindhárom sír mellékletnélküli volt, úgy hogy korukat határozottan megállapítani nem lehetett.

A 10–11. sír — tisztán a temetkezési ritusból ítélve — őskorinak látszik, bár az sem lehetetlen, hogy az őskorból visszamaradt esőkevényvel van dolgunk, minthogy a sír irányítása megegyezik a többi avar síréval. Zsugorított temetkezést ismerünk a Katona István-halmi La-Tène¹¹ és HMV-Solt Paléi I.¹² rómaikori telep-ről is.

¹ Archaeologia Hungarica XVII. száma. 39. oldal 15. kép: 3.

² Archaeologia Hungarica XIX. sz. XLII. tábla 23, 27 és XXXIX. tábla 10.

³ Kiskőrösi 174. sír. XXXVIII. t. 11.

⁴ I. m. 78 és 82 l.

⁵ I. m. XX. t. 1.

⁶ Hampel J.: A régibb középkor emlékei Magyarhonban II. k. CCXXXIX. tábla 1.

⁷ Archaeologia Hungarica XIX. sz. XXXV. t. 5. és Archaeologia Hungarica XVII. sz. 16. kép. 1.

⁸ Archaeologia Hungarica XVII. sz. V. t. 2–3.

⁹ Rhé Gy.: Veszprém vármegyei avar emlékek 4. ábra 1. — Közlemények Veszprém vármegye múltjából. 2. sz.

¹⁰ Török Gyula: A kiszombori germán temető helye népvándorláskori emlékeink között. Dolg. XII. kt. XLVII, XLIX, LVIII. és LXI. tábla.

¹¹ Dolg. 1935. 161. lap. 8. sír.

¹² U. o. 179. lap. 7. sír.

A cinkusi temetővel kapcsolatban sok a meg nem oldott probléma. A temetőt kétségkívül az avar korba kell tennünk, de hogy avarkor melyik szakaszából származnak leleteink, a sírmellékletek kis száma miatt nem lehet eldönteni.

Az 5. sírban talált germán-gepida csat azt jelentheti, hogy a megelőző gepidakor csatformáját őrizték meg, de e jelenséggel kapcsolatban arra is gondolhatunk, hogy az igen nagy kiterjedésű temető kezdetei egészen a gepidakorig nyúlnak vissza. Ennek a kérdésnek eldöntésére is további ása-

tások nyújthatnak határozott bizonyítékokat.¹³ *Foltiny István.*

¹³ A két edényben felvett eredeti földet dr. Dávid Lajos egyetemi c. rk. tanár úr, az egyetem Gyógyszerészeti Intézetének és az Egyetemi Gyógyszertárnak igazgatója szíves volt vegyelemezni. Mindkettőben csak agyagos földben is előforduló anyagokat, vasat, alumíniumot, calciumot, silícátot talált. (460/1939. sz.) Olyan anyag, amelyből az esetlegesen sírbatett ételekre lehetne következtetni, az elemzés eredményében nincs. Szíves munkájáért ezúton is hálásan mondunk köszönetet. *Szerk.*

Die Spuren eines Gräberfeldes der Avarenzeit in Hódmezővásárhely-Cinkus.

Im Stadtgebiet von Hódmezővásárhely, in dem sogenannten Cinkus, im Meierhof von Lajos Bulla und István Németh (Puszta No. 351 und 352) führten wir im August 1939 Ausgrabungen aus.

Wir fanden hier aller Wahrscheinlichkeit nach ein grosses Gräberfeld, wir gruben aber nur 12 Gräber aus.

Zehn Gräber hatten eine nordwestlich-südöstliche Richtung, eins eine nord-südliche, eins eine südwestlich-nordöstliche.

Die Gräber sind an Beigaben sehr

arm. Aus denselben kamen insgesamt zwei Gefässe (Abb. 1: 1.) ein verzierter Nadelbehälter aus Knochen, zwei Perlen, die den Melonenkörnern ähnlich sind, ein Spinwirtel, zwei Schnallen, drei Messer in Bruchstücken, eine rundliche und eine halbmondförmige Bleiplatte zum Vorschein.

Die Gräber müssen in die Avarenzeit datiert werden. Das Gefäss des Grabes 3. können wir in die zweite Hälfte des VIII. Jahrhunderts setzen. (Abb. 1: 2.)

István Foltiny.

Csanádapácai ásatások.

(Idetartozik a XXXI. tábla).

1939. augusztusában, Dr. Ring Béla alispán és Csanádapáca község anyagi támogatásával végzett ásatások során, a község területén, az ú. n. Templom-halmon, Sători József földjén, valószínűleg templom alapjai kerültek napvilágra. Az alapfalakból csupán egy köbméternyi maradt meg, a töb-

bit, részben az újabb idők folyamán elhordták. Az alapfal terméskőből készült, közeit tégladarabokkal töltötték ki.

A templom körül temető volt. A sírokat erősen megbolygatták. A megmaradt részből 20 sírt bontottunk ki, amelyekben 4 férfi, 3 nő, 6 gyermek